

סיכום – מתנה\חמוטל בר יוסף

הייתי בת תשע כשהחלטתי לעשות מתנה לאמי ליום הולדתה,
לעשות לבדי ולכן בסתר, משהו שאני יכולה,
משהו שעשיתי לבד, שיעשה לה הפתעה,
שהיה נחמד בעיניה, שיעשה לה קצת שמחה.

בסתר תפרתי ממחטה, מפית אכל, מטלית, משהו שדומה לארנק.
בסתר גזרתי את שמיתת הבבה לפסות בד צבעוני
ותפרתי אותם בתפר מקלב ותפר מסרק שלמדנו.

אמי קבלה מאבי סכה מכסף של "בצלאל",
עשויה חוטי פיליג'ון, בצורת שני הרים תאומים.
היא הניחה אותם בין שדיה, על השמלה הכחולה.

על המתנה שלי היא אמרה: יותר טוב היה לעשות דבר אחד גדול.
יותר מחמשים שנה נשארת המומה. לא היה לי מה לענות.
"יותר טוב היה לעשות דבר אחד גדול", הבנתי יותר ויותר.

היא מתה לפני שנים לא רבות בלי שדברתי אתה על זה.
אבל היום נודע לי פתאום שבקורב אפגש אותה ואמר:
אמא, זה מה שעשיתי. זה מה שיללתי.

ממחטה, מפית, מטלית ומשהו שדומה לארנק.

השיר מתאר חוויה מילדותה של הדוברת, שבה מתנה שהכינה בעצמה לכבוד יום הולדת אמה נדחתה על ידה. הסיפור מובא מנקודת מבט בוגרת, אך הטראומה הילדותית עדיין חיה בזיכרונה. השיר חושף את הפער בין כוונתה הטובה של הילדה לשמח את אמה, לבין תגובתה הקרירה והביקורתית של האם. תחושת הדחייה נצרבה בנפשה והמשיכה ללוות אותה גם בבגרותה. עם זאת, בסיום השיר מופיעה תחושת פיוס – קבלה והשלמה של הדוברת עם עצמה ועם בחירותיה בעבר.

ניתוח השיר:

הבית הראשון:

הדוברת משיבה אותנו לזיכרון משמעותי מילדותה, כאשר הייתה בת תשע והחליטה להכין לאמה מתנה ליום הולדתה. בבית הראשון מתוארת התרגשותה של הילדה ורצונה העז לשמח את אמה, יחד עם תחושת גאווה על היוזמה והעצמאות שבה נקטה כדי להגשים את תוכניתה. בשלב זה המתנה עצמה עדיין אינה מתוארת, אלא רק ההחלטה הנלהבת להכין אותה. הילדה מתכננת ליצור בעצמה, בסתר, כדי להפתיע את אמה ולשמח אותה.

הבית נכתב בסגנון ילדותי ותמים: השורש ע.ש.ה חוזר בו חמש פעמים ("לעשות", "לעשות", "שעשיתי", "שיעשה", "שיעשה"), ובשני מקרים הוא משולב עם המילים "לבד" או "לבדי" – דבר המדגיש את חשיבות העשייה העצמאית בעיני הילדה. גם המילה "משהו" מופיעה פעמיים: "משהו שאני יכולה", "משהו שעשיתי לבדי". נוסף לכך, יש שימוש רב במילים בעלות קונוטציה חיובית כמו: "מתנה", "יכולה", "הפתעה", "נחמד", "שמחה" – כולן ממחישות את ההתלהבות ואת הכוונה הטובה של הילדה.

סגנון הדיבור הילדותי בולט גם בבחירות לשון כגון "שיעשה לה הפתעה" במקום "שיפתיע אותה" או "שיעשה לה קצת שמחה" במקום "שישמח אותה". שימושים אלה מדגשים את נקודת המבט של הילדה, התמימות שלה ואת ההתלהבות הרבה שמילאה אותה ברגע ההוא.

הבית השני:

בבית זה מתוארת מלאכת הכנת המתנה עצמה: הדוברת מתארת כיצד תפרה במו ידיה כמה פריטים עבור אמה – ממחטה, מפית לאוכל, מטלית ואף חפץ הדומה לארנק. לצורך כך היא מוותרת על שמיכת הבובה שלה, אותה היא גוזרת לפיסות בד צבעוניות שישמשו את יצירתה, כמעין קורבן לטובת העלאת חיוך על פני אמה. במהלך התפירה היא עושה שימוש בסוגי תפר שונים: "תפר מכלב", שהוא תפר רופף וזמני הנועד לפרימה לאחר השלמת העבודה, ו-"תפר מסֶיק", המשמש לסגירת שולי הבד. הילדה מתגאה בידע התפירה שלה, שנרכש, ככל הנראה, במסגרת לימודיה בבית הספר – כפי שמרמז במילה "שלמדנו".

בבית זה מופיעה גם **חזרה** על המילה "בסתר", החוזרת מספר פעמים ויוצרת **אנפורה**. חזרה זו מדגישה את ההתרגשות הגדולה של הילדה ואת תחושת הסודיות שבה היא מבצעת את כל עבודת התפירה – לבדה, ובכוונה להפתיע את אמה.

הבית השלישי:

בבית זה מתוארת המתנה שקיבלה האם מאביה של הילדה, לצד היחס המיוחד שהעניקה לה. האב העניק לה סיכה מכסף תוצרת "בצלאל", בית הספר הגבוה לאמנות ולצורפות בירושלים. מדובר בתכשיט יקר ערך, שנעשה בעבודת יד בטכניקת פיליגן – שזירת חוטי כסף דקים היוצרים צורה עדינה. הסיכה עצמה עוצבה כ-"שני הרים תאומים", ייתכן כרמז לזוגיות ההורית, שממנה הילדה חשה מודרת.

האם מתייחסת אל התכשיט בעדינות מיוחדת: היא "הניחה" אותו בין שדיה, על שמלתה הנחולה. הבחירה בפועל "הניחה" (ולא "ענדה" או "שמה") מדגישה את התחושה המכבדת, הזהירה והאוהבת כלפי המתנה היוקרתית.

הדוברת מתארת את הסיכה בפירוט רב, ומבליטה בכך את ה**ניגוד** החרף בין המתנה של האב – תכשיט אמנותי עשוי כסף – לבין מתנותיה שלה: פריטים פשוטים שתפרה בעצמה מפיסות בד. היא אף מודה בחוסר שלמות, כשהיא מתארת אחד מהם כ-"משהו שדומה לארנק". ניגוד זה מחרף את תחושת הפער והדחייה שחוותה הילדה.

הבית הרביעי:

בבית זה מתוארת תגובתה של האם למתנת בתה, לצד הדרך שבה התמודדה הדוברת עם חוויה זו לאורך חייה.

האם אינה מתרגשת מהמתנה ואינה מביעה שמחה בקבלתה. להפך – היא משמיעה ביקורת נוקבת: "יִוְתֵר טוֹב הָיָה לַעֲשׂוֹת דָּבָר אֶחָד גָּדוֹל". משפט זה, שנאמר ברגע רגיש כל כך, משתק את הילדה הפגועה, והיא אינה יודעת כיצד להגיב. אך גם כעבור שנים רבות – היא לא שכחה אותו. הדוברת מציינת: "יִוְתֵר מִחֲמִשִּׁים שָׁנָה נִשְׁאַרְתִּי הַמוֹמָה", דבר המאפשר להבין שכיום היא בת כשישים לפחות, ושבמשך כל אותן שנים לא התעמתה עם אמה בעניין המתנה והתגובה הקשה.

בסיום הבית הדוברת חוזרת ומצטטת שוב את המשפט: "יִוְתֵר טוֹב הָיָה לַעֲשׂוֹת דָּבָר אֶחָד גָּדוֹל", ומוסיפה כי עם הזמן הלך המשפט והעמיק בתוכה, עד שהבינה אותו יותר ויותר. היא איננה מפרטת את משמעות ההבנה, אך הקורא יכול לשער: ייתכן שהכירה בכך שלא תקבל מאמה את הקרבה שאליה ערגה, וייתכן שהמשפט גרם לה לחוש כי חייה מלאים בדברים קטנים וחסרי ערך, וכי לא הצליחה לעשות דבר "גדול".

החזרה על אותו משפט פעמיים בבית זה יוצרת תחושת הדהוד מתמשך, הממחיש כיצד ביקורת אחת קצרה המשיכה ללוות את הדוברת ולחצוב את מקומה בליבה במשך עשרות שנים.

הבית החמישי:

בית זה מציג את ההשלמה של הדוברת עם חוויית העלבון ואת היכולת שלה להתבונן על האירוע בעיניים בוגרות. היא מפסיקה להרגיש אשמה, כפי שחשה בילדותה ואולי לאורך כל חייה, ומכירה בכך שעשתה ככל יכולתה.

הדוברת מציינת שאמה מתה לפני שנים לא רבות, והיא מעולם לא שוחחה איתה על אותו אירוע. עם זאת, היא כותבת: "אבל היום נודע לי פתאום שבקרוב אפגוש אותה". היא אינה מסבירה במפורש את האמירה הזו, אך ניתן להבין כי מדובר במודעות למותה הקרב של עצמה, ולכך שהמפגש הקרוב עם אמה יתאפשר ברגע שאותה תיפגש בעולמות אחרים.

כאשר תתאפשר לה הפגישה, היא תוכל לומר לאמה: "אמא, זה מה שעשיתי. זה מה שיכולתי." בעיניה הבוגרות, היא חשה חמלה כלפי הילדה שבפנים ומצדיקה את מעשיה. ייתכן שהאמירה משקפת גם הסתכלות כוללת על חייה: למרות שלא עשתה "דבר גדול", היא מבינה כעת שתרמה ככל יכולתה, והיא שלמה עם כך.

הבית השישי:

בית זה מורכב משורה אחת בלבד: "ממחטה, מפית, מטלית ומשהו שדומה לארנק." החזרה על ארבעת הפריטים בשורה עצמאית מדגישה את חשיבותם. עבור הדוברת, אלה אינם פריטים "עלובים" כפי שהעריכה האם; זהו המיטב שהיא יכלה להכין כילדה. השורה משקפת השלמה וגאווה – מבט חומל של הדוברת הבוגרת, שמנוגד למבט הביקורתי של האם שנצרב בזיכרונה.

האמצעים הרטוריים בשיר:

ארמז מקראי –

השיר מציג את ההבדל בהתייחסות של האם למתנות: היא קיבלה בשמחה את מתנת האב ודחתה את מתנת הדוברת. רעיון זה מזכיר את הסיפור המקראי על קין והבל, כפי שהמשוררת ציינה בראיון, וכך היא יוצרת גרסה נשית לסיפור. בסיפור המקראי קיבל אלוהים את מתנתו של הבל ודחה את זו של קין; כתוצאה מכך קין הרג את הבל ונענש בכך שיהפוך לנווד. הארמז המקראי בשיר מעצים את משמעות הדחייה: הוא מציג שהדוברת רואה את האם כמעין אלוהים, ושנדחתה – בדומה לקין – היא חוותה כאב עמוק, מחיר רגשי לא קל, אם כי ללא פגיעה באחרים.

חזרה –

השורש ע.ש.ה, המילה 'משהו' מן הבית הראשון, הציטוט "יותר טוב היה לעשות דבר אחד גדול" מן הבית השלישי, ותיאור המתנה "ממחטה, מפית אוכל, מטלית, משהו שדומה לארנק" מן הבית השני והחמישי.

אנפורה –

המילה "בסתר" מן הבית השני

ניגוד –

ניגוד חריף בין מנת האב לבין מתנות הילדה.